

מרים רות

הייתי האשתך
אשתך

מכתב האלמוגים

מאת ג'ימס אמברוז בראון

בהוצאת האגודה לקידום תרבות התיאטרון לילדים ולנוער ליד משרד החינוך

מרכז בריאות

1602

מס' 1602

סדרה ערוכה על ידי מנחה גלבוץ

מרכז בריאות
מס' 1602

למחנכים שלום רב,

פתחתי בלשון רבים, אבל פנייתי היא אישית, לכל אחד(ת) מכם. יודעת אני, כי אתם עסוקים וכי אין זה קל למלא את משאלתי, אף-על-פי-כן, בקשה לי אליכם: - אנא, עזרו לנו להפוך את הביקור בתיאטרון לחוויה תרבותית גם לתלמיד, לכם ולנו.

יש כמה "דברות" של הליכה לתיאטרון. אעמוד על אחדות מהן, אולי בעזרתן יעלה בדיננו ליצור את האקלים הדרוש לכל השותפים למעמד התיאטרוני: לשחקן, לכמאי, ולצופה: -

1. חשוב שכל תלמיד ידע, כי כולם תיאטרון מדברים בשקט. את השקט הזה יש להבטיח עם כניסת התלמיד לאולם.
2. על כל תלמיד לשבת במקום המיועד לו. התרוצצות באולם היא פעולה אנטי-תיאטרונית מובהקת.
3. אין להביא לתיאטרון גרעיניט, מסטיקים וממתקים אחרים.
4. אין להכניס לאולם בקבוקים.
5. אין לעשן באולם.
6. לשרותים יוצאים לפני תחילת ההצגה או בהפסקה, ולא בשעת ההצגה.
7. הדבור בשעת ההצגה מפריע לשכן וגם לשחקן.

דברים אלה יש להסביר לתלמיד לפני ההליכה, ולשם פקוד ועזרה למחנכים בשעת ההצגה, הייתי מציעה להקים ככל בית-ספר משמרת של סדרנים (בדוגמת משמרת לבטחון בדרכים) מקרב התלמידים עצמם. אני מאמינה כי ביכולתם לעזור לכם להקפיד על כללים אלה.

אם אין גרשותכם, אנו מוכנים לספק לכל בית-ספר את סמל הסדרן. כאם קיים חוג דרמטי בבית-הספר, רצוי לכחור מתוכו את צוות הסדרנים.

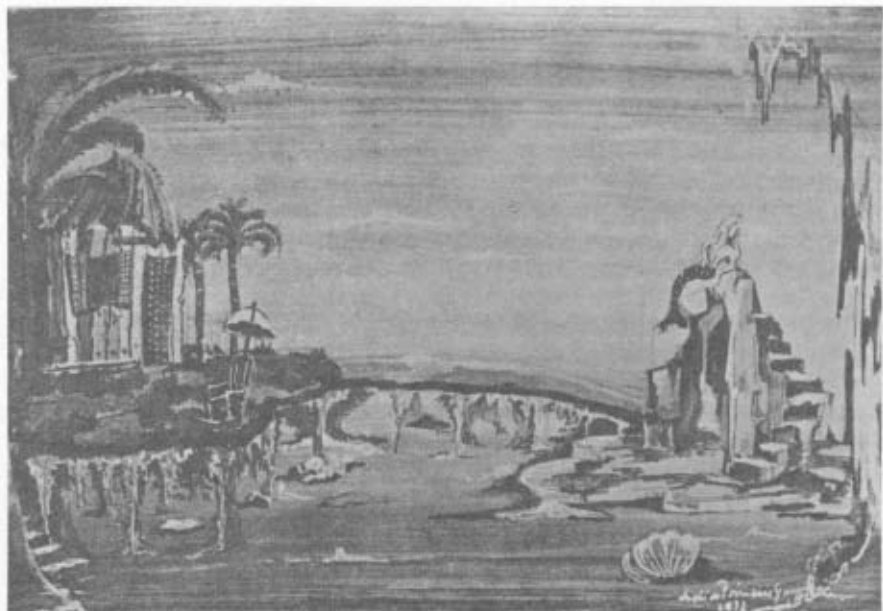
כולנו יודעים שרק קהל טוב ומחונך היטב יכול למצות את החוויה התיאטרלית ורק לקהל אשר כזה, יכול השחקן להעניק את המיטב שבו. אני משוכנעת, שלהכנה כזאת תהיינה השלכות גם בשטחים אחרים של התנהגות במקומות צבוריים.

בכרכת שלום, ובתודה מראש על שתוף פעולה,

אילנה

אורנה פורח
מנהלת אמנועיה

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

ילד שואל: „איך זה קורה שרואים פייה“?
ק. האוסמן משיב: „יש אנשים שזה קורה להם באופן טבעי...
לאחרים נחוצים שלושה דברים למען לראות את הפייה: חופן גדול
של אומץ לב, מלוא הפה דממה וכוס של אור ירח“.

המחזה „מלך האלמוגים“ עוזר לקהל התיאטרון לראות את ה„פייה“ — לחיות את הקסם הפלאי של עולם דמיוני עשיר: נוסף אומץ לב ואמונה בנצחונם של הטובים על הרעים, דממת המצולות טומנת בחובה חיים המתנהלים על פי חוקים מיוחדים, על הכל מרחף אור פלאי, שהנסתר והנגלה מתערבבים בו תוך משחק גוונים, צלילים וחזיונות. המחזה נגזר על פי החוקים של סיפורי „כאילו“, שמגמתם העיקרית להביע רגשות, אידיאות ותחושות בדויים ותוך כך לעבור את הגבול המפריד בין האפשרי והבלתי-אפשרי בין המציאותי והדמיוני. הספור מתאר גם את העובדתי, הקיים במציאות, וגם את הפלאי, החלומי. מסך דקיק של „מה-היה-אילו“ יורד על העלילה ומשנה את המציאות, נותן לה גוון חדש, יכולת מורכבת ומימד נוסף לחוקותיה. העולם הרגיל לובש כתונת-פסים חגיגית, דמויות ועצמים משנים את התנהגותם הרגילה, כאילו נגע בהם מטה-קסמים; במקום המציאות בא החלום בהקיץ;

במקום המחשבה ההגיונית — החזיון. ברגע מסוים מתרחש נס והממשי, המכוון למטרה גשמית, נעשה דמיוני, רווי משאלות עמוקות. הדמיון מרחיב את גבולות המציאות וכך מתגלה עולם קסום, עולם של מלוי משאלות והגשמת חלומות. לטובים באה הישועה ולרעים האבדון — העוול נעלם והצדק חוגג את נצחונו — עולם שכולו טוב.

למי מיועד המחזה שלפנינו? עלינו לציין רק את הגיל ההתחלתי — גיל שש בערך.

מעל הגיל הזה, כל שכבת גיל תמצא במחזה את האקטואלי במיוחד בשבילה:

— אוצר נסיונם של בני שש, מאפשר להם להרהר באפשרי ובבלתי-אפשרי, להבדיל בין מציאותי לדמיוני.
ככל שנסיון החיים מתרחב ומתעשר, ההבחנה תהיה יותר מדויקת.

— בני שש מסוגלים לעקוב אחרי העלילה, לקלט את ספור המעשה, תוך הזדהות מלאה עם הגבורים.

ילדים יותר בוגרים יקלטו את כל פרטי העלילה ויגדירו בבחירות גדלה והולכת את קווי האופי של הגבורים.

— בני שש יחישו וירגישו את החזיונות העוברים לנגד עיניהם ויקלטו אותם ברעננות ראשונית. בהמשך השנים החזיונות מתעמקים ומתגלים כמקור למחשבות ולאידאות.

— התיאטרון מפתח את היכולת לחיות את האשליה: לחיות בעת ובעונה אחת את החיים המציאותיים ואת ההתרחשויות על הבמה. עולם ה"כאילו" בתחילה כמעט ולא נבדל מהעולם הריאלי.

ההבדלה נעשית תמיד יותר ויותר יציבה. האמונה החזקה בריאליות של המשחק קיימת בעת ובעונה אחת עם הבטחון, שזה רק משחק וכאן השרשים הראשונים של אשליה אסתטית.

— בני שש יהנו מרצף העלילה ויגיבו על אקלימה הריגושי, בני תשע-עשר יתחיו בהרפתקה הגדולה שבמאבק בין הטובים והרעים ויעקבו במתיחות אחרי תעלומת המרגלית; בנות תזילנה דמעה על גורלו המר של פייר הטוב ועל אהבתה הגדולה של בת הים הקטנה; בני-עשרה יהרהרו באידאות ורעיונות של יושר וצדק, חריצות ועצלות, שכר ועונש; מבוגרים — יחיו את היופי הקסום של עולם הדמיון — עולם של אומץ-לב, דממה ואור ירח.

עלילת המחזה.

אח ואחות — נפוליון ופלורט — עצלנים ורודפי בצע גרים בבונגלו על אי באוקינוס ומשעבדים את אחיהם הצעיר — פייר — בעבודה קשה. סדרי חיים אלה מתנהלים — כביכול — על פי צוואת אב המשפחה. איש מהשלושה איננו יכול לבדק מה באמת כתוב בצוואה. כי הם אינם יודעים לקרא. במעמקי הים, בקרבת הבונגלו, חיים יצורי ים פלאיים את חייהם העצמאיים, שחוקותיהם נקבעים ע"י מלך האלמוגים, השולט במצולות.

החיים משתנים בבונגלו עם הופעתם של סרקן חופים מוזר, וחתול כחול המלוה אותו. סרקן החופים-בונס מעמיד את האח והאחות בנסיונות שונים ואלה מוכיחים את רשעותם ואילו פייר — הצעיר באחים — מוכן תמיד לעזר במצוקתם של אחרים. בתולת הים נלכדת ברשת. נפוליון ופלורט תופסים אותה, רוצים לשחוט אותה ולמכור את בשרה. בונס תוקע ב"קרן הדג", קמה סערה גדולה, בת הים משתוקקת לזכות באהבתו של פייר, שבכוחה להפך אותה לנערה.

נפוליון ופלורט מגיעים להחלטה: "מכיוון שהים שדד מאתנו את הבית והעצים, נשדוד אנחנו את האוצר שלו" — הם שולחים את פייר לצלול למעמקי הים ולהעלות שק פנינים יום יום. בעזרת סרקן החופים ומכשירי הפלא שלו מצליח פייר למלא את הוראות אחיו.

חמדנותם של נפוליון ופלורט אינה יודעת גבולות, וכאשר נודע להם שהפנינה הגדולה שבעולם נמצאת בקרבתם — הם רוצים להשיגה. כל אחד רוצה את הפנינה לעצמו. תחבולותיהם סוכלו.

התמנון השומר על הפנינה לכד אותם וכלא אותם במאורה, שפתחה חסום ב"ענפי" אלמוגים. שם יתכסו באלמוגים גם הם.

פייר למד לקרא מפי בונס. קרא את הצוואה והבין שאחיו ואחותו רימו אותו. הוא חי ברווחה ובנחת, אך איננו יכול לשכוח את מר גורלם של נפוליון ופלורט ומחליט להצילם. הוא צולל למעמקי הים, נלחם עם התמנון. בתולת הים נצבת בין הלוחמים, סופגת את דקירות החרב של התמנון למען להציל את פייר. ברגע המכריע מופיע סרקן החופים, תוקע בקרן הדג והופך למלך האלמוגים.

מלך האלמוגים דן את נפוליון ופלורט להיות סרטנים שחורים — שודדים כמוהם — במשך ארבע עונות, למען ילמדו „לא להתקוטט, לא לגנוב ולא להיות חומדי בצע“. לפייר מותר לבקש מתנה ממלך האלמוגים. הוא מעדיף לקבל את בתולת הים. לאישה ולא את הפנינה הגדולה שבעולם. אהבתו של פייר הופכת את בתולת הים לנערה שמדברת בשפת אנוש ובמקום זנב הדג יש לה שתי רגלים ולעולם לא תחזור עוד למצולות הים.

הרקע ועולמן של הנפשות הפועלות מגמתם העיקרית של סיפורים דמיוניים להביע תחושות, אידיאות והרגשות בדמויים ובחזיונות.

הבמה מחולקת לשני חלקים: ליבשה ולים. החלוקה ממחישה את ההבדל בין היוס־יום החמרי לבין החלומי המכיל סודות, בין רדיפת בצע לבין פתרונות צודקים שנעזרים בנסים ונפלאות. הבונגלו המוזנח על היבשה משמש מקום מגורים לעצלנים, מכוערים ומוזנחים שעיקר מטרתם צבירת הון.

צבעו הכחול־ירוק של הים מסתיר ומגלה את סודות המצולות. יצורי הים מנהלים חיים שחוקיהם הצודקים קשורים בתופעות הטבע: „יש לחכות עד שהירח יעמוד באמצע השמים. אותו זמן נפתחות צדפות הפנינים כדי לקלוט מעט מן האור שלו, כי זה מה שמקנה לפנינים את זוהר הירח“.

פייר — היחידי הטוב בין דרי היבשה — זוכה בחסדם של ייצורי הים;

בונס — נציגם של ייצורי הים — עולה ליבשה למען ללמד צדק ויושר את תושביה. התנהגותם של הדמויות מגלה את הרגשותיהן ואת אופיין: נפוליון

— העצל והשמן, שרוע בכסאו הישן, כשרגליו נחות על ארגז מוזנח. אין מאורע בעולם שבכוחו להקימו ממשכבו. הוא מרמה את אחיו ואת אחותו. מטרת חייו להתעשר ואפילו על חשבונם של קרוביו. שמח לאבדן אחותו, כי כך־הוא מקוה — יזכה בעושר הגדול.

פלורט — דומה לאחיה. „אגוזי קוקוס — פירושים כסף... אני סופרת וסופרת וסופרת“ הסופר את רכושו ללא הפוגות — איננו פנוי ליופי

החיים. האחות והאח בורים המעמידים פני ידענים.

פייר — סובל מיחס אכזרי ומשעבוד לאחיו ול-
אחותו. טוב לנו ונכונותו לעזר פותחים לפניו
עולם חלומי המציל אותו מבדידותו ואומ-
ללותו. „רק אלה שיש להם לב טוב וטהור
מסוגלים לראות את יצורי הים ולשמוע
את קולם“.

בתולת הים — אוהבת את מציל חייה, את פייר, אך... „היא
לא יודעת שקיימת רק דרך אחת בה יכולה
בתולת-ים להפוך לאישה. מישהו חייב
לאהוב אותה... אז היא תתחיל לדבר וזנב
הדג ייהפך לזוג רגליים... אבל אם אותו
אדם יחדל לאהוב אותה, היא תהפך לכריש
בעל שיניים קשות“.

„הן (בתולות הים) אינן יכולות לדבר אל
אנשי היבשה... לא לפני שהן מתאהבות
באיזה בן-אדם... אז עשויים להתרחש
הדברים המשוונים ביותר: הן רוצות לאבד
את הזנב ורוצות זוג רגליים... „בתולת הים
אוהבת אהבה עזה — עד להקרבת חייה
למען הצלת אהובה — והיא זוכה באהבתו.
הנס מתרחש היא אינה הופכת לכריש בעל
שיניים קשות, אלא לאישה.“

בונס, סרקן החופים — מכיל בחובו את חכמת הבגרות:
מלמד את פייר לקרא ומכניס אותו לסודות הטבע; אוהב
אמת ורודף צדק. בנפשו הוא ילד: מחפש את „אוצרות“
החופים ומגלה את קסמם של חפצים הנזרקים על ידי גלי
הים. מאמין בכוחם המאגי של חפצים ומשתמש בהם
ובעזרתם משנה את פני העולם. כל חפץ הופך מכשיר פלא
בידו: כובע מרופט — לכובע קסמים, משקפים, משריון של
צבים, למשקפי פלא המגלים סודות, קונכיה לקרן-דג
המחולל פלאים. חתולו — חתול-ים — כחול המתנהג
ככלב, מלווה אותו בכל אשר יפנה ומשלים את התנהגותו
המזרזה. טבעי הוא, שהתגלמות הטוב והחכמה — בונס,
הופך למלך האלמוגים. התכונות הטובות השוכנות בגוף
זקן לבוש בלויים עוברות לגופו המהודר של מלך המצולות.
יופי, חוכמה וטוב לב משתלבים יחדיו וחוגגים את נצחון
הצדק.

משמעותה הפסיכולוגית של המעשיה *

הלבוש הספרותי המפואר של המעשיה מסווה את ההרגשות הבלתי-מודעות ומכשירן, תוך הסוואה, להתקבל על-ידי התודעה — על-ידי ה„אני“. המעשיה מסווה מאבקים יצריים בלתי-מודעים, מייצגת את החשיבה הפרימיטיבית, הרוויה משאלות אסורות סותרות, אשר מחפשות את פתרונותיהן והגשמתן. המשאלות אינן עולות במערומיהן החד-משמעיים, אלא כסמלים, המרמזים על התוכן היצרי החבוי והאסור. מקל-הקסמים הוא כלי מחולל-פלאים, אך עם זאת הוא גם מסמל את כוח-הגברא של המשתמש בו; נתינת תפוח או גניבתו — רומזת גם על יופיו של פרי רענן, אך מסמלת את חמודותיה הנכספים של האשה. התאורים האליגוריים הם התקה של זמן ומקום. הפיתויים והכשלונות מכוונים לאנשים מדומים שחיים בחברה דמיונית. הר הזכוכית שאי-אפשר להגיע אל ראשו, מראה את נפתולי האדם עם יצרו, את המשיכה אל שיאים של תענוגות ואת סכנת הכשלונות האורבת לבעל התאוות בדרכו הנועזת למילוי משאלותיו. דמויות המעשיה מתפרקות לשניים — במקום הרגש הדורערכי של אהבה ושנאה, השוכן בכל אדם, מציגה המעשיה לחוד את הטוב ואת הרע — את הצודק והחוטא. יש דמויות שנוצרו על-ידי המעשיה למילוי תפקידים סותרים והן מכילות בחובן תכונות חיצוניות ופנימיות סותרות או מחוזקות. עיבוי זה מדגיש סתירות קיימות או מחזק מגמות רגשיות חבויות. הגמד של המעשיה — הוא ילד קטן ואיש זקן בדמות אחת; עובד ונהנה מחיים מאוזנים של זקן, שדרכי-החיים סלולות לפניו — אך הוא גם ילד על-פי הגוף וזקוק לטיפולם של אנשים. בעלי-חיים שונים מכילים בחובם את חכמת האדם וגם את הערמומיות או התוקפנות הבלתי-מרוסנות.

המעשיה הופכת תכנים ריגושיים נסתרים ומקוטעים לשרשרת התרחשויות של תמונות צבעוניות, בהן נקשרות המשאלות הבלתי-מודעות והמודחות אל דימויים מציאותיים. הרגשות עזות משתחררות ממחבואיהם ונקשרות אל דמויות הסיפור ואל עלילתו. ההתרחשויות הסוערות פותרות בעיות בעת ובעונה אחת, הן ברובד המודע והן ברובד הבלתי-מודע, בספקן צרכים יצריים ומשאלות אסורות.

* מתוך ספרה של מרים רות, ספרות לגיל הרך, אוצר המורה, תל-אביב, 1969, עמ' 104—105. הקטע הודפס ברשותה האדיבה של ההוצאה.

המעשיה מרגיעה, כי היא מכילה בחובה הגשמת חלומות ומילוי משאלות, כי היא נמצאת מחוץ לחוקי החברה ומחוץ לתביעות של המציאות. מותר לספר על אנשים רחוקים, שאינם קיימים כלל, את אשר קשה לאדם לספר על עצמו. אם כן, המעשיה משמשת שסתום להבעת משאלות והרגשות אסורות. המעשיה מתירה שיחה על בעיות ריגושיות, שבשיחות חולין אין נוגעים בהן. היא מפעילה את המנגנונים העמוקים ביותר, היא נובעת מהבלתי-מודע ומתקבלת על הרקע של הבלתי-מודע.

הצעות לפעילויות בכיתה לאחר ההצגה.

1. שיחה על המחזה תגלה את כיווני ההתענינות של הילדים, את תהיותיהם ואת מחשבותיהם:
לדוגמא: א) ה"רעים" — תכונותיהם ומזימותיהם;
ה"טובים" — תכונותיהם ומעשיהם.
ב) הגבול שבין המציאותי והדמיוני: מה יכול לקרות לנו יום יום — מה קורה בספורים

ובחלום?

2. רצוי לשאול שאלות המעוררות משאלות כמסות ונותנות הזדמנות להבעת הרגשות.
לדוגמא: "מה היית עושה אילו היתה לך קרן דג?"
"מה היית עושה אילו היה לך כובע פלאים?"
("אתה פשוט חובש לראשך ונושם. נסה אותו בבקשה, זהו כובע יוצא מהכלל עושה כל דבר... רק תחשוב בלבך, שאתה יכול, אז תוכל").
"מה היית עושה אילו היו לך משקפיים משריון של צב הים?"

השאלות נוגעות בהרגשות אישיות כמסות. התשובות תהינה יותר כנות ומשמעותיות אם נשאל את הילדים באופן אינדיוידואלי או בקבוצה קטנה אינטימית. בקבוצה גדולה רצוי להכין עם הילדים את האביזרים הפלאיים — כובע,

קרן, משקפים — ולהציע לילדים שיציגו את משאלותיהם בתנועה.

3. רצוי לברר עם הילדים „צוואה“ מהי. זו מילת מפתח במחזה: בשם הצוואה מצדיקים עוול ואי-צדק. נפוליון פועל-כביכול בשם „אבינו היקר“, שחילק את רכושו בין שלושת ילדיו וקיפח את חלקו של הצעיר פייר. (בונס: האין הוא (המטע) שייך באופן שווה לשלושתכם, כלומר, גם לפייר?)

נפוליון: באופן מסויים... כן. אבל רק באופן מסויים ולא יותר. פייר הוא בר מזל.

אין לו מה לעשות רק לעבוד. זהו החלק שלו. אחותי אחראית על כל החשבונות... ואני... אני אחראי על כל הדאגות... ואני מוצא שהחלק שלי קשה מאד... סוחט את כל הכוחות.

בונס: חלוקה משונה מאד.)

השאלות: כיצד היה צריך לחלק את הרכוש?
כיצד אפשר לבדוק את אמיתות דבריו של נפוליון?

4. נסיונות המחזה — בתנועה, בצליל ובאומר — של קטעים מתוך המחזה (למשל: בת-הים הנלכדת ברשת; התמנון השומר על הפנינה; מלך האלמוגים ופמליתו; בונס וחתול הים וכו').

הילדים יכינו אביזרים שיעזרו להם להזדהות עם הדמויות.

האגודה לקידום תרבות התיאטרון לילדים ולנוער

ת"א משרד החינוך והתרבות, רח' צבי ברוק 1, טל. 51409 ת"א

מלך האלמוגים

מאת ג'ימס אמברוז בראון
עברית: יעקב שבתאי
בימוי: ראדו מירון
תפאורה ותלבושת: לידיה פינקוס גני
תנועה: רינה שרת
תאורה: קווין מקאליסטר
מנהל הצגה: חנוך רודיק

התמנון - יוני חן
נפוליון - טוביה צפיר
פלורט - שפרה מילשטיין
פייר - דוד מנחם
בונס - עזריאל אשורב
החתול הכחול - מרגלית רובין
בתולת הים - סנדרה שדה
מלך האלמוגים - עזריאל אשורב

רקדנים: עליזה אביב אורלי אורגן
מיכל יזהר דניה שלומוביץ

גרשון בילו, חנוך רודיק,
 אשתאל בע"מ
 דוד אליאב, מייק גולדשטיין,
 זאב הלפרין, מאיר כהן,
 בובי יעקוב,
 ליזה גורדון,
 סטודיו G,
 יעקב אגור.

הנהלת יצור :
 תפעול טכני :
 בנין תפאורה :
 צביעת תפאורה :
 אחראית למלתחה :
 תכניה :
 צילום :

